

har búskaparlig, politisk og sosial áhugamálið verða ovín saman. Tilíkar 'alt-fevrandi' skipanir (ofta loyniligar) gerast í dag stöðugt meira vanligar, hóast ein sannroynd er, at tær ofta skapa: »óvirknar einkarættsskipanir, svágrapolitikk og rotin-skap».

Kanningar Putnams hava vakt miklan árs millum politikkarar, men er úrslitið ókunnugt fyri okkum? Neyvan. – Orðafellini, øðrumegin: »Draga í eina línu» og hinumegin: »Vina- og kenningapolitikkur» borga fyr, at vit til fulnar eru medvitin um stóra týðningin av 'sosiála kapitalinum'. Men hóast so er, týkst tíverri vilji okkara fullkomuliga lamdur, tá talan er um at taka avleiðingarnar av hesari vitan.

4. Føroyska nýliberalismen

Hvar er so 'reyði trúðrin' frá Ferguson, til nýliberalismuna, Gellner, Putnam og kreppu-Føroyar?

Fyrirmynd og stremban marknaðarbúskaparsin, er sum kunnugt at vinna størst møgulegan lut av marknaðinum, ja, helst heilt fram til eina einkarættsskútu. Í stríðnum fyri at rækka hetta mál verða nýttir ymiskar 'strategiir', og felags fyrri hesar er, at fyrirbótan (ella ein bólkur av samstarvandi feløgum) 'mobilerar' alt tað hon megnar av snildum fyri at styrkja sína figgarmegi í mun til kappingarneytarnar. Tað snýr seg við øðrum orðum um ein krígsleik – ikki um at arbeiða fram móti tí, sum er best fyri øll, tí tað, sum ein sjálvur ikki vinnur, vinnur aðrir. Var endamálið at fáa sum mest burtur úr fyrri allar partar, t.v.s. eisini fyrri t.d. flutningslíðini, handlar-nar, brúkararnar osfr., ja, so varð myndin ein heilt onnur. Tá høvdu allar heimsins menniskjur havt góð lív.

Men nýliberalismen kennir sær ikki hóg. Fria kappingin skal trampast ígjøgnum. Pengafrælsi skal valda fram um frælsi hjá tí einstøku menniskjuni. Ja, í veruleikanum snýr tað seg um eina so heimsamfevnandi og heimleis **fundamentalistiska mentanarkollvelting**, at lógvabrestirnir høvdu rungað frá grøvnum hjá Khomeini og Mao, sá teir kósina, ið sonevndi 'framkomni heimurin' stýrir eftir í dag. Ó Adam Smith, ólukkyðrið, ið fyrri 200 árum síðani festi á blað sína hugsjón um eina tignarlaga liberala tilveru fyri mannagættina? Ja, hann hevði vent sær í grøvini av sorg yvir úrslitið.

Tað hevur kanska minni at siga **nær nýliberalistisk** menningar-snyrtin av álvara byrjaði

at snara í Føroyum – um tað var ta 'frii marknaðarkrefitarnar' skaptu Dallas-sjónvarpið og gyklaðu okkum ein marglætisheim í sjálvdrátt, ella um tað var ta okkara myndugleikar við lógini um samtiðarskatt sögu, at teir ikki longur høvdu álit á borgaranum. Hvussu var og ikki – skjótt fingi vit bæði P-tal, SMS, handilsborgir-nar á Hálsi og aðrastaðni, nýggjan trolara- og farmaskipafloata, Eids-verkið (600 mió. kr.), Gomlurætt, MVG, ar-beiðsloysi og húsagang (tað hoyrir við), Richard Mikkelsen, Den Danske Bank, Finanstilsynet, Fiskavirking, kvotuskip-an, bankasamanlegging, Nyrup og ikki at gloyma: Samanlegging av komm-unum, ið helst verður veruleiki fyrsta dagin.

Alt hetta og meira afturat hevur føroyski borgarin verið noyðdur at geva seg undir yvir eitt stutt 15-ára skeið, og allíkaðveru tað mong, ið siga, at ljós er fyrri framman og at borgarin er vorðin alt ov svart-skygður. Nei, sannleikin er, at vánarnar hava ong-antið verið so daprar sum júst nú, og alt bendir á, at vit als ikki eru nær náminum botninum, um ikki oljan í evstu løtu loftar okkum.

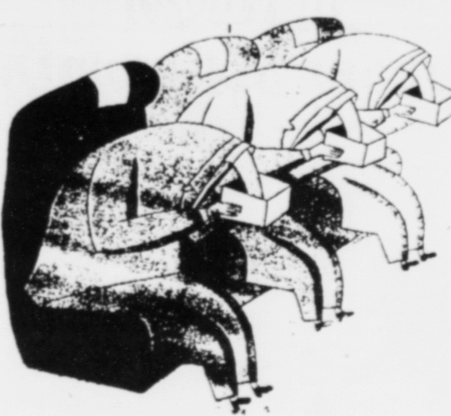
5. Kvotuskipanin kann geva okkum mønusting

Semastu 2-3 árin hava heilar torvor av donskum búskaparfrøðingum – professorar og «Færo-eksperter» – vitjað oyggj-arnar og greitt okkum deyduliga frá um búskapar-liga 'sannleikan', og hvussu vit skulu fóta okk-um aftur. Hinumegin hava so donsku myndug-leikarnir, meira og minni álagt okkara myndugleik-um at fremja nýliberal-istisk 'framtøku' so sum Fiskavirking, kvotuskip-an, bankasamanlegging osfr.

Hóast forvitnisligt hevur verið at hoyrt hesar mætu serfrøðingar og professorar greiða frá um búskaparliga 'sannleikan', so ásannar tú tað skjótt (sum Frøding í sínari tíð), at 'sannleikin' við lærdu háskúlaran í Aalborg og Aarhus eyðsýnt bert er vánaligt skemt – og illa nokk tað – við lærdu háskúlaran í Roskilde og Keyptmannahavn. Men lat slíkt fara. Nóg verri er, at alt bendir í dag á, at tey nýliberalistisku «fram-tøku», ið donsku myndug-leikarnir hava smoygt niður yvir okkum, í veruleikanum fara at geva okkum mønusting. Her hugsi eg minni um Fiska-virking og bankamálið, men meira og fremst um 'kvotuskipanin'.

Stöðugt hoyra vit okk-ara fiskimenn greiða frá, at nøgdin av vælvaks-num toski og hýsu í dag eru nógv størri enn nakar

RÆDSLAN STYRIR OKKUM – IKKI VILJIN

Á VEG TIL SAMRÁÐINGARNAR SVARTA OKTOBER 1992

áður veit um at siga. Men skipini verða lögð, tí kvoturnar (tær eru og verða altíð eitt ástøðiligt mett tal!) eru uppfiskaðar. Arkitekturin aftan fyri okkara kvotuskipan sigst vera ein skrivstovufulltrúi Andersen í Keyptmannahavn – óivað ein av hesum nýliberalistisku serfrøðingum – ið trýr, at fjølbroytta og stöðugt broytandi lívið í havinum kann krøystast inn í **deyðu** marknaðarbúskapar-liguna lógina um útbøð og eftirspurning.

Okkara egnu fiskifrøð-ingar hava gloypit agnin-um hjá Andersen, og hanga nú fastir í einum prestiguspurningi, ið má sigast leggja nær markin-um til tað sjúkliga. Tey, sum hoyrdu 'fimmarnar' 10. mai, kunnu í hvussu so er ikki annað enn á-sanna, at líkt er til, at fyrr sær Hjalte í Jákupsstovu toskin og hýsuna deyða av elli úti á grunnunum og Føroyar í svárastu ar-móð, áðrenn hann vil viðganga, at ein fiski-maður kann hava grein í sínum máli. Hetta er so mikið meira hættisligt sum Óli Jacobsen í bløð-unum áðrenn nevnda 'fimmara' júst hevði víst á hvussu heilt burtur við metingarnar/tímalíni hjá Fiskirannsóknarstovuni høvdu verið fyrri árin 1992/95.

Eingin kreivur av fiski-frøðinginum, at hann skal vita alt um hvussu fiskur ferðast ella hvussu marg-faldið í havinum er sam-anvopið, men vit kunnu krevja, at hann opið við-gongur, at vísisdliga vitan hansara um hesi víðurskiptu eru at sam-meta við alduskúmið í mun til dýpið í havinum. Tað eru nevnliga einans sløk hálvthundrað ár síðani, at hálvfrøðin varð særskilt grein á lær-du háskúlam. Og hvat eru hálvthundrað ár í mun til sögu manna-ættarinnar, ella bert í mun til tað fleiri túsund ára gamla læknasíðandi, sum hóast hesi mongu ár enn ikki hevur megnað at vinna á vanligari krim-sjúku (men tað viðgongur

tað)?

So nógv leikar á í okk-ara landi í dag, at vit hava als ikki loyvi at lata nevndu framsetjing frá okkara bestu fiskimonn-um fara fram við bordin-um, bert fyrri at bjarga 'andlitinum' hjá Fiski-rannsóknarstovuni, ein ikki ókendur fiskimaður tók nakað soleiðis til aftaná at hava hoyrt um-rødda 'fimmara'.

Hevur okkara legting vilja at bjarga landinum, so samtykti tað heimanvegin eina undantaks-lóg, gald-andi í kanska 2-3 vikur, har okkara fiskiflota varð veitt loyvi fritt at fiska á øllum leiðum. Framtíðin má sjálfandi fremjast, at feløgini, ið umbøða teir ymsku veiðihættirnar og skipabólkar, sínámillum koma ásamt um hvør ið skal fiska hvar. Týðningarmest er tað, at tað umborð á helst hvørjum skipi verður eitt fólk/umborð frá Fiski-rannsóknarstovuni ella lög-tingsins fiskivinnuvev. Almenna frageirðingun frá turinum má sjálfandi vátta-ast av skiparunum og ein-um umborð fyrri manningina. Gýtingin er farin aftur, og fiskurin gongur nú meira spjaddur á bitti, so ein tilik roynd ger ongan skaða á fiskastovnamnar.

6. Kommunusamanlegging, borgarligt iløgni og bygdamenning

Fyri stundum frættist, at Føroya Banki hevði kravt samanlegging av ávisum kommunum sum treyt fyrri at lækka rentuna á teimum lánunum, komm-unurnar høvdu í bankan-um. Spurningurin um at leggja kommunur saman er við øðrum orðum ikki longur ein politiskur spurningur, men ein spurningur um at ganga krøvum bankans á móti ella ikki. Hvussu so enn víkur í vendir: Nýliberalistiskí snyrtin skal snarast enn eitt hakk.

Í fleiri økjum í landin-um er búsetingarmynstrið nógv broytt síðani krígs-løk, so ein samanlegging við eina grannakommunu kann kanska vera eitt fe-

lags ynski hjá okkrum kommunum, men harfrá og til at tvinga komm-unurnar at ganga saman í stórrí eindir er eitt langt lopp, og prógvar bert, at tey fólk, ið vilja fremja hesa miðsavnan, hvørki hava skil fyrri ella royndir frá stóra týðninginum av sosiála flegnum og 'borgarlaga kapitalinum', t.v.s. hvussu verulig sam-felagsmenning – fyrri ikki at tala um bygdamenning – verður skapt.

At vísa á at vit fyrri meira enn hundrað árum síðani (fólkatalið var tá umleið 1/5 part av tí, tað er í dag) bert høvdu nakrar heilt fáar 'komm-unur' (sýslur) og at í okk-ara grannalondum varð umfevandi kommunu-samanlegging framd við lóg fyrri uml. 30 árum síð-ani, hevur einki við at málið at gera. Og hvørjar fortreytir og innlivið í føroysk víðurskipti hevur t.d. Martin Paldam, profes-sari, fyrri at siga, at tað er »Galimatias» við so nógvum kommunum í Føroyum, at talið átti at verið 6-7? (Sosiálarin 22.03.95)?

Nógvar kommunur, kanska tær flestu, eru í kreppustøðu vegna av stórar fløgur í 80'unum. Hetta merkir tað ikki at somu kommunur eru uttan vit og skil, og ikki hava lært av sínum mis-tøkum. Tvørtur ímóti hava tær lært, og koma ikki at gera somu mistøk enn einaferð – »brent barn ræðist eldin». Heldur ikki skuldi nakar trupulleiki staðast av at t.d. tær ella fleiri komm-unur gingu saman um at fremja ávis tiltek, ið hvør teirra ikki megnadu eina. Tað hava kommunur áður prógvað til fulnar. Hvat er so eftir? At fáa komm-unurnar so stórar, at tær verða »noyddar» at seta bæði búskaparfrøðingar, arkitektar, verkfrøðingar, pedagogar, edv-frøðingar osfr. fyrri at halda í oyrun-um á borgaranum og stýra, so Føroya Banki, áðrenn alt flýðikið er flýggjað av landinum, fær sínar pengar fram um alt annað?

Stóra yvirnýtslan hjá okkum í 80'unum var ikki stórt óðrvisi enn hon, ið fór fram í grannalondun-um. Munurin var, at vit høvdu bert eitt bein – fiskivinnuna – at standa á, meðan okkara grannar høvdu fleiri vinnugreinar at styðja seg til, tá oman-lopið á marknaðinum hendi. Tí komu hesi lond (m.a. Noreg, Finland, Svøríki og Danmark) toluliga skjótt fyrri seg aftur (Svøríki tað undan-tikið), meðan vit dattu um kóli, tá fiskurin hvarv samstundis fóru í botn.

Ein annar sera týðandi munur, sum bert fáur higartil hevur givið sær far um er, at meðan so umfevandi samfelags-broytingar sum t.d. kommunusamanlegging,

samtíðarskattur, P-tal, MVG, 'ALS-skipanin', kvotuskipanin osfr., osfr. í grannalondunum hava verið framdar so við og við **yvir eitt ættarlið**, so hava vit fingið mest sum alt hetta hvølvit niður yvir okkum við ein brest. Ástøðiliga kunnu skipan-irnar vera rættar bæði so og so, men at krevja av borgaranum í einum sam-felag, at teir skulu slúka rátt eina nýggja skipan fyrri og aðra eftir, uttan at geva teimum stundir at lata ætlanirnar fáa loyvi at soðnast, her ikki sjón fyrri søgn?

Tað er tí at vóna, at nevndin, ið er sett at koma við einum áliti um kommunusamanlegging, ikki bert gjølla víðger av-leiðingarnar av at »borg-arligi kapitalurin» tá verður munandi skerdur (so sum Gellner og Put-nam hava víst á – sjá part 2 og 3), men eisini spurn-ingin um okkara samfel-ag, sum stóðan er í dag, yvirhefur megnar at svølgja fleiri nýskipanir. Snýr ikki málið seg samanum tíkið eisini um **at hava álit** á verandi kommunum, og at tær hava lært av 80'unum, hóast Føroya Banki eyð-sýnliga ikki hevur heitta álit?

7. Hóast nokur loysn?

Røða Vaslav Havel's (rit-høvundur, heimspekingur og forseti Tjeckjens) í Philadelphia, tóðdag USA's í fjør, hevur vakt miklan árs og er nógv endurgivin. Havel byrjaði røðuna við at siga:

»Eg trúi góðar grundir eru fyrri at hevda, at 'mo-derndad' tíðarskeiðið nærk-ast endanum. Nóg bendir í dag á, at vit í dag gjøgnum-liva eitt skeið við sterkm broytingum, tí nakað skal halda uppat, og nakað annað er við at verða skapt undir stríggjum skjum».

Hann visir síðani á, at stóðan var hin sama undir hellenistiska tíðarskeið-num, tá miðaldin so við og við vaks upp úr toftun-um eftir tí antikla heim-inum, og aftur tá modern-ada tíðin varð grundað undir »renessansuni».

Stóðan verður rópt »post-modernisman», og lýsir hann hana soleiðis:

»Eg imyndi mær her ein beduin á einum kameli. Undir vanligu beduin-kleðunum er hann ilatin 'jeans' og hevur eitt transistorávarp í hondini og Coca-Cola reklamuna á kamelinum».

Nú var ikki ætlanin at endurgeva røðu Havel's, men tað var henda rá-mandi myndin av stóðuni í dag, ið fekk meg at á-sanna, at myndin hóskaði eins væl uppá okkara samfelag, hóast okkara

